

szövegeiben előforduló nemzet-metaforákat veszi számba. Az egyes kifejezések jelentéstartalma azonban még így is elcsúszhat egymáson, ezért azokat minden esetben a Szenci Molnár Albert szótárában szereplő terminusokhoz köti. Egymástól elkülönítve kezeli az etnikai tudat, patriotizmus, regionalizmus stb. jelenségvilágát, hogy kirajzolódjanak a közöttük lévő összefüggések, azaz a nemzetfogalom elemeinek belső összefüggésrendszere. „Nem arról van szó, hogy ezeknek együtteséből mint valami matematikai számítás eredményéből kapnánk meg a nemzet fogalmának jelentését, hanem inkább arról, hogy ezeknek külön megértése és a nemzetfogalom tartalmi körén belül való elhelyezése nélkül nem tudjuk megragadni a nemzet szó kora újkori jelentését.” (222.) A szerző megállapítása szerint a nemzet (natio), nemzetség (gens), nép (populus) és haza (patria) jelentéstartalma egymást sok tekintetben átfedte, vagyis „nem rendelkeztek egymástól jól megkülönböztethető jelentéssel ezek a fogalmak, és ennek oka és következménye is egyben a nyelvi hiányosság [...] ezt pedig az ennek feltételét jelentő társadalmi konszenzus hiányára/képlékenységre vezethetjük vissza.” (222–223.)

A kötet záró fejezete a temetési beszédek példáján mutatja be az elemzett szövegek működését, a fogalomhasználat, műfajkezelés és a főúri reprezentáció összefüggéseit, tágabb művelődéstörténeti közegbe helyezve az eddig elmondottakat. Mindez a forráskritika és a műfajelmélet szempontjából is lényeges következménnyel jár: a műfaj formai követelményeinek, a megrendelő igényeinek és a prédikátor intencióinak egyeztetése ugyanis számtalan egyedi megoldást szülhetett.

A könyv értékét jelentősen növeli, hogy megírását széles körű dokumentumfeltáró munka előzte meg. Ennek során egyrészt levéltári adatokkal gyarapodott a Medgyesi Pál életére vonatkozó források köre, másrészt pedig eddig kiadatlan prédikációk is felbukkantak (a legjelentősebbet, egy Pósházi-szöveget a függelék közli betűhív átiratban). Ez a munka, a helyi jelentőségű szerzőktől fennmaradt kéziratok hagyatéka tanulmányozása jelentheti a további kutatás egyik lehetséges irányát. Ezek a művek ugyanis az íráshasználat egy más, eddig feltáratlan szintjét reprezentálják, és lényegi újdonságokkal járulhatnak hozzá a 17. század második felének mentalitás- és eszmetörténeti körképéhez (288.).

A könyv – szigorúan vett szakmai értékén túlmenően – kimondottan olvasható; ez nemcsak a kifinomult stílusból következik, hanem abból is, hogy a gondolatmenet mindvégig jól követhető, nem terhelik túl felesleges kitérők és egyes részletkérdések zavaróan bőséges kifejtése. A nyelvezet mellett az összképhez tartozik a könyv elegáns megjelenése, a lényegében hibátlan tipográfia, a kötet anyagát záró angol nyelvű összefoglaló és a használatot segítő névmutató. Egyetlen hiányosságként a hivatkozások néhány kisebb pontatlanságát, egy-két tétel nehéz visszakereshetőségét említhetjük meg.

Összességében elmondható, hogy Luffy Katalin könyve nagyon jól szerkesztett, széles forrásbázison és biztos módszertani tudáson alapuló mű, amely jelentős eredményekkel járul hozzá a kora újkori nemzetfogalmairól kialakult diskurzushoz. Nem kérdéses, hogy a munka a témakör kutatásának megkezdésén alapműve lesz.

Erdős Zoltán

Egy elfeledett szövegkorpusz feltámasztása

Verseghy Ferenc drámái. Kiad. Doncsecz Etelka. (Csokonai Könyvtár: Források) Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014. 520 old.

A Csokonai Könyvtár Források sorozatának legújabb kiadványa Verseghy Ferenc drámái műnembe tartozó szövegeinek kritikai kiadása.

A kötet az MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében valósult meg, Doncsecz Etelka sajtó alá rendezésében.

Verseghy pályájának és életművének heterogenitását Margócsy István mindmáig releváns megállapítása összegezte: „Egy személyben képviseli ő generációjának hatalmas lehetőségeit, lendületét és tragikus töredezettségét is; mindennek következménye egy nagy jelentőségű, terjedelmét és sokszínűségét tekintve lenyűgöző, ugyanakkor teljesítményei értékére, alkotásai esztétikai minőségére nézve inkább torzóra, mint beteljesülésre emlékeztető, a kiválóság és a selejtesség között ingadozó írói-tudósi életút.” Életműve napjainkban sem tekinthető feldolgozottnak, hiszen közel kétszáz évvel a halála után még mindig számos olyan műve található, amely kéziratban hever valamely közgyűjtemény mélyén, s az eddigi forráskiadások sem felelnek meg napjaink filológiai követelményeinek.

A 1960-as években Szauder József nagy hatású tanulmányai voltak az elsők, amelyek túlléptek a meggyökerezett álláspontokon, és a forráskutatásokból leszűrt eredmények alapján új utat nyitottak a Verseghy-kutatók következő generációja számára. Az ezt követő időszak kutatói igyekeztek egy árnyaltabb Verseghy-kép kialakítására, melyben elsősorban a művek módszeresebb, kritikai feldolgozása bizonyult elsődleges szempontnak. Rámutattak arra a nyilvánvaló hiányosságra, amelyet a számtalan töredékben és kéziratban megmaradt munka implikált, s hangsúlyozták a Verseghy-kéziratkatalógus mihamarabbi elkészítésének szükségességét. Végző megállapításuk, mely napjainkban is érvényesnek mutatkozik, az esetleges kritikai feldolgozás, mely alapjaiban változtatná meg mind a szövegek ismertségi indexét, mind pedig a Verseghy életművével foglalkozó kutatások menetét. Ezek hatására indult meg a 1980-as években az a sorozat, mely Verseghy kiadatlan írásait kívánta korszerű kiadványban megjelentetni, a kiadott kötetek azonban nem felelnek meg maradéktalanul a forráskiadásokkal szemben támasztható szakmai elvárásoknak.

E kiadások eredményeire és tapasztalataira építve a részben kiadatlan vagy egykorú kiadványokban található drámai szövegek közrebocsátását

tűzte ki célul a jelen kötet. Verseghy drámaszerzői munkásságának eddig kevés figyelmet szentelt az irodalomtörténeti recepció, így a kötet vállaltan feladatának tekinti, hogy a tíz drámai szöveg kiadásával, valamint a szövegekhez kapcsolódó, az egyes művek forrásáról, keletkezéstörténetéről, a korabeli előadásokról szóló részletes jegyzetapparátussal hiánypótló kiadványként épüljön be a Verseghy-kutatás eddigi menetébe, új perspektívát nyitva a kutatók számára.

A kötet a szövegeket két csoportra osztja. Külön kezeli a befejezett, nyomtatásban megjelent munkákat, úgy mint *A' szerelem gyermeke*, *A' le-bilintezett Prométheus*, *A' formentérai remete*, az *Eduárd Skóczyában*, *avvagy egy szökevénynek éjszakája*, valamint a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* című műveket. Külön csoportban szerepelnek a kéziratoss, illetve töredékes munkák, mint *Az essőbbül a' csurgó alá*, a *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők*, a *Castor és Pollux*, *avvagy a' Testvérszeretet*, a *Zotmund*, *a' Majthényi fő nemes familiának törzsöke*, *avvagy a' Posonyi Ostromlás* című töredékes darabok, illetve szöveg hiányában a *Szétsi Mária a' murányi várban* című darab szinlapja. A közölni kívánt alapszöveg meghatározása *A' szerelem gyermeke* és a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* esetében döntés elé állította a kötet sajtó alá rendezőjét: mindkét szöveg esetében ugyanis rendelkezésre áll kéziratoss és nyomtatott változat is. Az alapszöveg kiválasztása végül az ultima manus elvét követve történt, de az autográf és nyomtatott szövegváltozatok közötti eltéréseket minden esetben szövegkritikai jegyzetek dokumentálják. A *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* kapcsán még bonyolultabbá és összetettebbé váltak a szövegközlés problémái, hiszen a nyomtatvány és kézirat őrizte bilingvis, német–magyar szövegváltozatok jelentős eltéréseket mutatnak. A négy variáns (német kézirat, magyar kézirat, német nyomtatvány, magyar nyomtatvány) közötti viszonyokat, az alapszöveg alakulástörténetét reprezentáló eltéréseket és hasonlóságokat egy összegző táblázat szemlélteti. *A' szerelem gyermeke* szövege szintén több változatot őriz, informatív,

forrásértékű különbségekkel, a szövegvariánsok, kidolgozottságuktól függetlenül szemléltetni képesek az egyes darabok keletkezésének ütemét, így közlésük által árnyaltabb képet kaphatunk egy-egy szöveg kialakulásának menetéről, Verseghy fordítói (szerzői) munkamódszeréről. Ugyanakkor a javításokban feltárul az előadáshoz vezető út is, hiszen a javítások egyik rétege a sűgőpéldányt reprezentálja. A sajtó alá rendező minden darab esetében igyekezett a lehetőségekhez mérten a legpontosabb képet adni az adott szöveg forrásáról, keletkezéstörténetéről, részletes összehasonlítást végezve az alapul vett kiadvány és Verseghy műve között. Az összehasonlítást szemléltető táblázatok segítik, összefoglalva azokat a módosításokat, amelyek az adaptálás során történtek, közérthetővé téve ezáltal Verseghy munkáinak néhány fordítástechnikai aspektusát.

Doncsecz Etelka felveti, hogy a szövegek keletkezéstörténetére vonatkozó információk hiányában Verseghy drámaelméletén keresztül és a szerzői életpálya felől közelítve érdemes a drámákat kontextualizálni. Verseghy esztétikai nézeteit összefoglaló munkájában helyet kap a Sulzer-féle drámaelmélet adaptációja is, de elmélete Sulzer mellett Charles Batteux poétikai művének struktúrájával is hasonlóságot mutat. Verseghy a drámát a nevelés egyik reprezentatív eszközének tekintette, amely az erkölcsök, az érzelmek formálására nyújt lehetőséget. Doncsecz Etelka hangsúlyozza, hogy csupán az *Analytica* vizsgálatán keresztül nem lehet egységes képet kapni Verseghy tájékozódásáról – az több szempontból is túlmutat a hivatkozott szerzőktől adaptált gondolatokon. Témaválasztásai nem véletlenek: Kotzebue-tól több darabot is fordít, a népszerű német szerző hazai adaptációja minden bizonynyal a közönségsiker reményével kecsegtette Verseghyt. Tájékozódása azonban jóval összetettebb, Aiszkhülosz-fordítása, valamint a *Mi a poézis?* című kötetének Horatius-fordításai bizonyítják, hogy Verseghy egy időben foglalkozott a népszerű kortárs és az antik klasszikus irodalom szerzőivel és szövegeivel. Verseghy járatos volt a

korabeli német nyelvű munkákban, több műfajban is kísérletet tett: eredetinek tartott vitézi játéka, a Szétsi Mária azonban elveszett. Szöveg hiányában lehetetlen mélyebb összefüggésekre ismerni, csupán annyi feltételezhető, hogy Verseghy egy Ráday Gedeontól kapott Gyöngyösi-kötet alapján készíthette színművét.

Verseghy műfajok szerint (tragédia, komédia, zenés dráma) és tematikus szempontból (gyönyörködtető, tanító, hazafias vagy nemzeti) is különbséget tesz a drámák között. A sajtó alá rendező kiragadott példákkal rámutat, hogy Verseghy számára egyértelműen az érzékeny dráma bizonyul a legjelentősebbnek, s ennek megfelelően témaválasztásai is igazodnak koncepciójához: a hazafias drámával csak érintőlegesen, a Sturm und Drang irányzatával pedig érdemben nem foglalkozik. A drámák egymással kapcsolatba lépve reprezentálják az életműre jellemző sokszínűséget: a szövegek között találunk érzékenyjátékot, balettet, operát, ókori mítosz-feldolgozást is. Hasonlóan Verseghy más műfajú szövegeihez, drámái sem tekinthetők eredetinek, valamennyi fordítás vagy átdolgozás.

Doncsecz Etelka az egzisztencia problémáit hangsúlyozva igyekszik magyarázni a pálya második felének a fogság előtti szakaszhoz hasonló szerzteágazását – Verseghy maga vall arról, hogy megélhetése biztosítása érdekében kénytelen a könyvkereskedők igényeinek megfelelő szövegeket írni – a szabadulása utáni évtizedben valóban érezhető munkáin a kereslet igényeinek kiszolgálása, szépprózai művei is zömmel ekkoriban keletkeznek. E korszak drámai művei ehhez igazodnak. A szövegek különbözősége ellenére a sajtó alá rendező valamennyiben kapcsolatot lát, afelől nézve, hogy szerzőjük otthonosan mozgott a korabeli népszerű szerzők, témák és műfajok terén. Elméletben meghaladott gondolatokat vallott, de gyakorlatban jól aknáztta ki a korszak divatját, elvárásait, képes volt alkalmazkodni a színjátszást befolyásoló körülményekhez.

A sajtó alá rendező összegzésében a „pillanattfelvétel” metaforájával szemlélteti a Verseghy-drámák

szerepét: egyrészt reprezentálják a főúri színjátszás hagyományának és az intézményesülő hivatásos színház gyakorlatának egyesülését, másrészt bepillantást nyújtanak a 18–19. századi színház világába, az első magyar nyelvű színtársulat repertoárjába, információt szolgáltatva, milyen típusú színműveket néztek a korabeli pest-budai polgárok.

A Verseghy-filológia fontos állomása Doncsecz Etelka szövegkiadása. A drámák új, modern kiadása jelentős mértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy a szerteágazó, több diszciplínát érintő életmű egy eddig kevésbé ismert szelete váljék megismerhetővé, s kutathatóvá, ezáltal szélesítve a Verseghy-kutatás horizontját.

Béres Norbert

Nézőpontváltás a Kazinczy-kutatásban

Czifra Mariann: Kazinczy Ferenc és az ortológusok. Árnyak és alakok az 1810-es évek nyelvújítási mozgalmában. Ráció, Bp. 2013. 312 old. (Ligatura)

Czifra Mariann az ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének munkatársa, a Debreceni Egyetem Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport tagja. A kutatócsoportban betöltött munkájának – mely elsősorban a Kazinczy-hagyaték feltárására és rendszerezésére összpontosít –, a kéziratok alapos ismeretének köszönhetően olyan rálátása van kutatási tárgyára, mely az irodalomtörténeti munka módszertanát is megváltoztathatja. Kazinczy Ferenc amúgy is speciális esete az irodalomtörténetnek. Akkorra jelentőségű alak (és semmiképpen sem árny), hogy a hagyományos álláspont köré építi fel az 1810-es évek nyelvújítási mozgalmát, az ő szemszögéből látjuk az erővonalakat és a konszenzus szerint az ő álláspontja diadalmaskodik, így részéről dicsőséggel zárul a gyakran harci metaforikával leírt nyelvi mozgalom. Ennek az álláspontnak a kialakulásához több tényező is hozzájárult: legfontosabb talán az, hogy tulajdonképpen esetleges mit ismertünk a korszak irodalmából. Azt Czifra Mariann is többször hangsúlyozza kötetében, hogy a 19. század első felében elterjedően van ugyan a nyomtatott olvasmány, de a korszak folyamataira legalább ugyanakkora hatással vannak a kéziratok szövegek is. Ezek viszont nem minden esetben hagyományozódtak az utókorra, kéziratok mivoltukból fakadóan a kutatók nem tulajdonítottak akkorra jelentőséget

nekik, és mára ugyan megindult a kutatásuk és feltárásuk, egyelőre még nem tudják módosítani a korszakról kialakított (hiányos vagy egyoldalú) tudásunkat. Ezenkívül leginkább azok a vélemények rögzültek és alakították ki a kánont, amelyek azoktól a kutatóktól származtak, akik még közvetlenül a kéziratokból dolgoztak. Így például a kötet hetedik fejezete hatásosan bizonyítja, hogy Toldy Ferenc közvetítésével kanonizálódott a nyelvújításnak az a története, mely szerint Kazinczy egy orvttamadás célpontja volt, mely elsősorban Kisfaludy Sándor és a dunántúli szerzők részéről érte. A narratívát Kazinczy a *Glottomachusok* című kéziratok kötetében építette fel, ebből örökölte Toldy az utókorra. Az irodalomtörténet azon álláspontja tehát, amely a dunántúli írókat Kazinczy ellenfeleiként tételezi a nyelvújítási harcban csupán Kazinczy elképzelésének teljes mértékű átvétele, mely figyelmen kívül hagyja más nézőpontok lehetőségét. Teljes körű revízióra abban az esetben lenne lehetőség, ha a korszak összes kutatója visszatérne a levéltárakba és gyűjteményekbe, és a kéziratok anyag újrendezése után a kor történetét is újraírják. Erre azonban még jó ideig várnunk kell, és Czifra Mariann sem egy új kánon kialakításának igényével lép fel. Kötete azt szeretné bizonyítani hogy az általa foliális olvasásnak elnevezett módszer segítségével sok esetben árnyalhatjuk a korszakról kialakított tudásunkat.

Biró Annamária (1981) – irodalomtörténész, PhD, egyetemi adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem, tudományos munkatárs és felelős kiadó, EME, Kolozsvár, biro.annamaria@eme.ro